

ARXIU	CaterinaPlanas	
TEMA	CATERINA PLANAS I LA DELICADA SITUACIÓ ECONÒMICA DE LA CASA AL S. XVIII	
INTERVINENTS CAUSANTS	JOSEP PLANAS BONSFILLS, CATERINA PLANAS i JOAN PLA	
LLOC I DATA	Sant Mateu de Bages	1680/1752
FONTS	Les Planes de Sant Mateu, una casa pairal De Joan Planas i Martí (1969) Llibre d'Òbits 1662-1790 de St. Mateu de Bages <u>Llorenç Ferrer i Alòs, «Censals, vendes a carta de gràcia i endeutament pagès al Bages (s. XVIII)</u>	31/01/2009

CATERINA PLANAS

Troblem un parell de diferències entre el que ressenya Joan Planas i Martí a «Les Planes de Sant Mateu» i el registre de defunció de Caterina Planas (Llibre d'Òbits 1662-1790 de Sant Mateu de Bages). En aquest darrer document es diu:

«...aquesta parroquial Iglesia de Sant Matheu de Bages Bisbat de Vich fou donada eclesiastica sepultura al cadaver de Catharina Pla, y Planas hereva del Mas Planas de aquesta parroquia, muller, en terceras nupcias de Joan Pla de la mateixa Parroquia pages, filla emperó de Joseph Planas, també pagés de dita parroquia, y de Maria Plans y Carner, en primeras nupcias muller sua diffunts, en son propi vas. Morí lo die deu de dit mes... (octubre de 1773)»

Joan Planas i Martí considera que Caterina era filla de Gabriel Planas i Carner (+1697) i néta de Josep Planas i Maria Carner. No pas filla d'aquests darrers com s'esmenta al registre parroquial. I que va contreure matrimoni quatre cops, el darrer amb Joan Pla. Va tenir accés a prous documents (capítols matrimonials de Caterina, testament de Josep Planas, etc.) suficients com per a poder assegurar aquesta situació.

Ens inclinem a pensar que el rector, Miguel Sabatés i Angelats, va incórrer en una confusió tota vegada que Caterina era pubilla d'en Josep per la defunció prematura del llur pare, en Gabriel Planas.

LA DELICADA SITUACIÓ ECONÒMICA DE LA CASA

Joan Planas escriu (obra citada, pàgina 41) *«Hem observat que el patrimoni de les Planes va passar contrarietats econòmiques en vida d'aquest Josep (referint-se a en Josep Planas i Bonsfills), i que aquestes dificultats encara augmentaren durant la següent generació. Entre els anys 1680 i 1691, en Josep va manllevar diners tres vegades. Els prestadors foren sempre comunitats de sacerdots -de Sallent i Moià-... Les operacions es formalitzaven com a vendes a carta de gràcia, contractes amb els quals s'encobrien i dissimulaven vulgars préstecs»*.

Més endavant (pàgina 42), referint-se a Caterina *«Durant la vida dels tres primers marits, l'economia de les Planes va anar de mal en pitjor. Les vendes a carta de gràcia continuaren augmentant, mentre que les cancel·lacions disminuïren. El nus s'havia enredat de manera considerable...»*

La «venda a carta de gràcia» és, tal com esmenta l'autor, un préstec. La forma tradicional de préstec era el «censal», pel qual es pagaven uns interessos que es coneixien com a «pensió». Suposava una garantia hipotecària sobre tots els béns o alguna finca en particular. En canvi la venda a carta de gràcia suposava la percepció encoberta de l'interès: *«Aquest contracte era conegut popularment com a empenyorament, paraula que reflecteix de manera molt més exacta el seu contingut. Es tractava d'una venda mitjançant la qual el qui venia es reservava el dret de lluir i quitar la cosa venuda, és a dir, de recuperar-la si tornava els diners. Darrera de la venda, s'hi amagava un contracte usurari, en que el que es venia es transformava amb l'interès del préstec que era el preu de la venda»*. (obra citada de Llorenç Ferrer i Alòs). Generalment tenia unes condicions més dures que el censal. El que se solia vendre era una peça de terra, els fruits de la qual, total o parcialment, anaven a parar a mans del comprador com a equivalent del que avui

anomenariem interès. També càrregues de vi procedents de vinyes establertes a rabassa morta. I cases, de les que el comprador passava a percebre'n les rendes. Durant els segles XVII i XVIII molts pagesos es veien abocats a aquests tipus d'empenyorament. La situació convulsa del país amb guerres sovintejades, epidèmies i males anyades no els deixava gaires opcions:

- Guerra dels Trenta any (1618-48)
- Guerra dels Segadors (1640-52)
- Pesta (1651-54)
- Guerra de Successió (1702-14)

Els motius pels que s'hi acudia eren majoritàriament aquests (obra citada de Llorenç Ferrer i Alòs):

- *Per fer cara a deutes diversos. Aquests són:*
  - *Per tornar diners deixats per comprar blat per la família.*
  - *Per pagar dots i/o llegats testamentaris fets per un avantpassat de la família i per pagar les robes del vestit de núvia.*
  - *Per pagar censos del senyor directe.*
  - *Com a manera de tornar uns diners deixats amb anterioritat. La venda pot ésser feta al mateix censalista o a un altre que torni els diners a aquest.*
  - *«Per deshaogo de mas obligacions majorment en est any tant calamitós»*
- *Per fer cara a endeutaments anteriors. De dos tipus:*
  - *per la quitació de censals.*
  - *per la quitació de vendes a carta de gràcia, una nova venda.*
- *«per rahó de las enfermetats ocorregudes en nostra casa».*
- *Per poder fer obres.*

Era difícil fer front a les obligacions contretes amb censals i cartes de gràcia. Ho demostra el fet que les renovacions (sempre per un import més elevat) eren constants, amb el que suposava d'augment progressiu de l'endeutament. Sovint, després d'un rosari d'ajornaments més o menys encoberts, sempre a canvi de major garantia, acabaven amb la pèrdua de la propietat empenyorada (venda perpètua).

Si voleu saber-ne més sobre els censals, les vendes a carta de gràcia i l'endeutament pagès al Bages durant el XVIII, aneu a l'enllaç de l'encapçalament.

L'ESGLÉSIA I EL NEGOCI USURER

«La filosofia de l'Església no permetia el préstec, i per tal de camuflar aquesta practica es genera un llenguatge confús i al mateix temps propi d'aquest tipus de préstec. Així se simula una venda: el qui rep els diners ven a qui els hi deixa el dret a cobrar un interès.» (obra citada de Llorenç Ferrer i Alòs). Curiosament, encara que no eren pas els únics (també hi havia industrials, comerciants i pagesos benestants), el volum més gran de diners invertits en censals i vendes a carta de gràcia procedia del sector eclesiàstic: rectors, beneficiats, pabordes, comunitats religioses, convents, causes pies, hospitals, confraries, etc. Bona part de les rendes d'aquests procedia d'aquell mitjà.

Cal tenir en compte però que el patrimoni eclesiàstic s'havia originat per donacions i llegats. La major part en fundacions durant el règim feudal. Les rendes que es percebien a partir de contractes de conreu, establiments, etc. juntament amb les procedents dels delmes, almoines i «caritats», generaven un excedent que s'invertia en el negoci prestamista/usurer, produint així noves i majors rendes. D'aquesta pràctica abusiva requeia especialment sobre les espatlles de la pagesia que, estructuralment, no tenia altre remei que el d'acudir a l'endeutament per continuar amb l'explotació. Així s'entenen les mesures liberalitzadores que van prendre's el segle següent, desamortitzant i subhastant part d'aquest patrimoni. Però la seva aplicació –amb poc encert i continuïtat– no va produir l'efecte desitjat: el resultat fou el canvi de grup social en el domini d'aquest patrimoni. No pas el repartiment entre la petita pagesia, teòrica

beneficiaria de la mesura. També explica en part la violenta reacció contra l'estament eclesiàstic que va produir-se durant aquell mateix segle.

JOAN PLA

Caterina Planas va aconseguir salvar la propietat gràcies al seu quart casament amb el vidu Joan Pla, que deuria ésser una persona acabalada. *«...en l'escriptura de capítols matrimonials, que signaren el 21 de setembre del 1752, el nuvi es va comprometre a pagar tots els deutes de la casa: «pensions, censos, reial cadastre, i les altres obligacions a favor de creditors legítims. El compromís el va contreure amb la solemnitat de jurament pel «Sant Déu i els Sants Evangelis»; i va complir-lo al peu de la lletra: en poc temps va fer dinou cancel·lacions de dots, censos, deutes, etc. Desembarassat d'aquesta voluminosa càrrega; el patrimoni de les Planes va recobrar la posició d'equilibri i repòs...»* (obra citada de Joan Planas i Martí, pàgina 42).

Pel que es desprèn del Llibre d'Òbits, el vidu Joan Pla ja estava emparentat amb les Planes abans de contraure matrimoni amb Caterina. O tal vegada es va produir un enllaç doble simultani entre dues cases. La seva germana Marina (+1775, enterrada al vas de Les Planes) era vídua de Mateu Planas. Eren fills de Josep Pla i Margarida Figuera, cònjuges de Sant Mateu de Bages.

D'altra banda en el seu testament nomena hereu un fillol seu, en Joan Planas, fill de Francisco Planas i Marina Pla (+1784). No sembla però que es tracti de la mateixa Marina dons aquesta darrera era filla de Mateu Pla, mestre de cases de Santa Maria de Veciana, a l'Anoia.